

JIE PLATINO LIETUVIŠKĄ ŽODĮ

LUOKĖS KRAŠTO KNYGNEŠIAI, JŲ
RĖMĖJAI IR DARAKTORIAI

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Tekstas parengtas pagal informaciją, paskelbtą BENJAMINO KALUŠKEVIČIAUS ir KAZIMIERO MISIAUS kataloge „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904“ (Vilnius: Diemedis. Pirmą knygą – 2004 m., antra knyga – 2014 m.)

ABROMAVIČIUS IGNAS. Knygnešių rėmėjas. Gyveno Luokėje (Telšių pskr.). I. Abromavičiaus namuose knygnešys Juozas Sudaris (1883–1941) buvo įkūręs slaptą bibliotekėlę-skaityklą.

BERESNEVIČIUS PETRAS. Knygnešys. Gimė 1875 m. Pateklėnuose (netoli Eigirdžių, Telšių apskr.), gyveno Sukainiuose, vėliau – Telšiuose. Turėjo 18 dešimtinės žemės. Lietuvišką spaudą gabenti iš Mažosios Lietuvos pradėjo būdamas 18 metų amžiaus (apie 1893-uosius metus). Iš O. Mauderodės Tilžėje, iš M. Jankaus Bitėnuose, iš Adomaičio Klaipėdoje imdavo tik religinę spaudą (maldaknyges, giesmynus, „Tėvynės sargą“ ir kt.), taip pat devotionalijas. Turėjo ištikimą padėjėją – jauną vaikina Jasinską, kurį rusų pasienio sargybiniai nušovė Mėdsėdžiuose (Agluonėnai, Klaipėdos r.). P. Beresnevičiui tada buvo sužeista koja. Parsineštos spaudos namie nelaikydavo – persiūsdavo į Vieksnius, Papilę, Tryškius, Luokę. Iš jo knygas platinti imdavo Pakalniškienė, Joana Dargienė (Vieksniuose), Bubinienė (Tryškiuose). Bendradarbiavo su knygnešiais Feliksu Petravičiumi, Dominiku Bubėnu. Jo ūkyje nuolat būdavo atliekamos kratos. 1904 m. buvo sulaukęs vežantis lietuvišką spaudą, bet išsisuko papirkdamas pareigūną. Gana daug pinigų išleido pasienio sargybiniams, žandarams papirkti. Prieš 1905 m. revoliuciją pargabendavo ginklų. Turėjo surinkęs nemažą pinigų kolekciją. 1931 m. birželio 1 d. jam paskirta 30 litų knygnešio pensija.

BOMBLAUSKIENĖ VERONIKA. Knygnešė. Gyveno Luokėje (Telšių apskr.). Padėjo vyrui platinti lietuvišką spaudą.

BOMBLAUSKIS PETRAS. Knygnešys. Gyveno Luokėje (Telšių apskr.). Kartu su žmona Veronika Bomblauskiene platindavo lietuvišką spaudą. Pats jos parsigabendavo iš Mažosios Lietuvos. Iš pradžių dažniausiai nešdavo ir pardavinėdavo religinius spaudinius (maldaknyges, giesmynus), taip pat elementorius, kalendorius ir kt. Knygnešys Juozas Sudaris prikalbino nešti ir pasaulietinio turinio spaudą. Bomblauskis abejojo, ar ji bus perkama, bet J. Sudaris iš anksto apmokėjo ir apsiėmė išplatinti, nuo tada nuolat platindavo lietuvišką spaudą.

BRUŽAS PETRAS. Kunigas, knygnešys. Gimė 1864 m. spalio 19 d. Dusetos parapijoje (Zarasų r.). Tėvai buvo žemės nuominin-

kai. Lietuviškai skaityti ir rašyti išmokė daraktorius. 1887 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Čia mokydamasis dalyvavo slapto klierikų būrelio veikloje, kurio vienas iš uždavinių buvo platinti lietuvišką spaudą. Gaudavo „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“, kitų įvairių knygelių. Vykdamas atostogų spaudos nuveždavo į savo gimtinę ir kitas vietas. 1891 m. buvo įšventintas į kunigus ir paskirtas vikaru į Luokę (Telšių r.). Netrukus susipažino su Ubiškės filijoje dirbusiu kunigu Ignu Vaišvila, kuris jam padėjo užmegzti ryšius su knygnešiais. Pradėjo reguliariai gauti ir platinti lietuvišką spaudą. Jis taip pat užmezgė ryšius su Užvenčio vikaru Kazimieru Bukantu ir Užvenčio dvare gyvenusia Marija Pečkauskaite-Šatrijos Ragana, su čia besilankančiu Povilu Višinskiu. Spaudą dažniausiai dalydavo veltui. 1896 m. perkeltas vikaru į Salantus. Čia kunigaudamas bendradarbiavo su kaimyninėse parapijose dirbusiais Juozu Tumu-Vaižgantu (Mosėdyje), J. Viksva (Šateikiuose). Iš jų gaudavo lietuviškos spaudos. Pats spaudos parsiveždavo iš Kretingos, čia jos gaudavo iš F. Lelio, tuo metu buvusio vienuolyne. 1899 m. perkeltas vikaru į Telšius. Su klebonu J. Šimkevičiumi nuvažiuodavo į Rygą parsivežti lietuviškos spaudos. Kunigaudamas Telšiuose užmezgė ryšius su vietiniais knygnešiais, atnaujino bendradarbiavimą su Luokės ir Ubiškės apylinkių knygnešiais. Platinti spaudą padėdavo ir antrasis vikaras Domininkas Pocius. Slėptuvę įsirengė buvusio bernardinų vienuolyno, vėliau – klebonija, palėpėje. 1902 m. perkeltas į Pandėlį užmezgė ryšius su knygnešiais – liaudies švietėjais Jonu Karbausku (Kupreliškyje), Jonu Kraniausku (Panemunyje), Karoliu Perekšliu (Suvainiškyje), Mykolu Prialgausku (Papilyje). Spaudą platindavo kalėdodamas ir kitomis progomis. Turėjo patikimų knygnešių pagalbininkų. Skatino tėvus, kad gabius vaikus leistų mokyti, sušelpdavo pinigais. Nuo 1937 m. balandžio 1 d. jam paskirta 100 litų pensija.

BUBĖNAS ANTANAS. Knygnešys, Dominyko Bubėno brolis. Gimė 1849 m. sausio 29 d. Dūseikiuose (Telšių apskr.), mirė 1910 m. gruodžio mėnesį. Mokėsi namuose, valdinėje pradžios mokykloje. Lietuvišką spaudą platinti pradėjo nuo 1882 metų. Pirkdavo ją iš Vinco Stončiaus. Nuo 1883 m. kartu su broliu draudžiamos spaudos pradėjo keliauti parsinešti į Tilžę arba į Klaipėdą. Vėliau ten vykdavo ir vienas. Platindavo tik maldaknyges ir kalendorius, nes laikraščius ir kitas pasaulietinio turinio knygeles platinti prisibijojo. 1886 m. per mugę Luokėje buvo apskūstas policininkui. Turėtas knygas atėmė, jį patį suėmė, bet už kyšį paleido ir knygas grąžino. Po šio įvykio pasidarė daug atsargesnis. Daugiau nebuvo įkliuvęs, bet eidamas per sieną tris kartus prarado knygas. 1905 m. buvo įskūstas žandarams, kad iš užsienio gabena knygas. Jį suėmė ir sergantį išvežė į Šiaulių kalėjimą. Netrukus paleido, bet po suėmimo jam paūmėjo džiopa.

ČERNIAUSKAS MYKOLAS (ANTANO SŪNUS). Knygnešys, elgeta. Gimė 1864 m. rugsėjo 26 d. Smilgiuose (Luokės vlsč., dab. Telšių r.). Pasvalyje bei Krinčine (Pasvalio r.) 1900 m. buvo išklijuoti lietuviški atsišaukimai. Uriadnikai, ieškodami kaltininkų, suėmė M. Černiauską ir jo elgetos krepšyje rado lietuviškų atsišaukimą (Biliūnas J., „Lietuviai ir lietuvaitės!“). Buvo atlikta krata T. Augustio namuose, kuriuose gyveno M. Černiausko motina. Nuo 1900 m. rugpjūčio 11 d. iki 1901 m. vasaros M. Černiauskui taikytas kardomasis areštas. Kalėjime išprotėjo. Byla buvo nutraukta.

GALMINAS FELIKSAS. Knygnešys, žemdirbys, siuvėjas, spaudos darbuotojas. Gimė 1862 m. birželio 14 d. Tryškiuose (Telšių r.). Mirė 1935 m. gruodžio 26 d. ten pat. Lietuviškai skaityti namie išmokė motina. 1869–1876 m. lankė Tryškių valdinę pradžios mo-

kyklą. 1878–1882 m. mokėsi siuvėjo amato ir kurį laiką siuvo. Gavęs paskaityti „Aušrą“, panoro gauti daugiau lietuviškos spaudos ir ją platinti. Nuo 1887 m. ėmė gabenti spaudą iš Prūsijos ir ją platinti. Nešti spaudą iš Mažosios Lietuvos pradėjo 1887 m., susipažinęs su paupariu Kaziu Kybartu, kuris pirmą kartą jį nusivedė iki Mažosios Lietuvos sienos. Daugiau spaudos gabenimo paslapčių pamokė Dominykas Bubėnas ir Feliksas Petravičius. Į Mažąją Lietuvą eidavo kiekvieną mėnesį. Nešiodamas spaudą po Telšių ir Šiaulių apskričių kaimus per savaitę paroduodavo leidinių už 600 rublių. Talkindavo pusbrolis Juozas Ruzgys. Kai parsineštų knygų pristigdavo, jų imdavo iš savo mokytojų D. Bubėno ir F. Petravičiaus. Ne kartą buvo gaudytas pasienio sargybinių, praradęs nešulių su spaudiniais. Buvo ir areštuotas, sėdėjo daboklėse. Policija apie 1890-uosius metus Tryškiuose jį sulaukė ir kišenėse rado „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“. Buvo nubaustas 14 dienų kardomuoju areštu Šiauliuose. Po suėmimo persikėlė gyventi į Luokę ir, dirbdamas smuklėje, platino spaudą. Apie 1895-uosius metus grįžo gyventi į Tryškius. Buvo nuolat policijos sekamas. 1898 m. Tryškiuose organizavo parašų rinkimą, kad būtų panaikintas lietuviškos spaudos draudimas. Nuo 1890 m. bendradarbiavo „Šviesoje“, savo lėšomis išleido „Kalendorių bitininkystės“, buvo parengęs spaudai lietuvišką kalendorių, bet negavo leidimo spausdinti. 1899–1908 m. gyveno JAV. Vėliau grįžo į Lietuvą. Pirmajam pasauliniam karui pasibaigus dirbo savivaldybėse, iki 1922 m. spalio buvo Telšių apskrities valdybos pirmininkas. Nuo 1931 m. birželio 1 d. jam paskirta 40 litų knygnešio pensija.

KOSMINSKAS (KOZMINSKAS) KAZIMIERAS. Kunigas, knygnešių rėmėjas. Gimė 1837 m. Luokės parapijoje (Telšių apskr.). Bajoras. 1860 m. įstojo į Varnių kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1863 metais. Tais pačiais metais paskirtas dirbti Oniškio (Rokiškio r.) vikaru. Vėliau, 1868–1873 m., dirbo Rokiškio vikaru. Nuo 1873 m. iki mirties buvo Užpalių klebonas. Pastatė iki šiol tebestovinčią Užpalių bažnyčią. Paragino Juozą Baranauską gabenti ir platinti uždraustą spaudą, rekomendavo jį J. Tumui-Vaižgantui kaip patikimą knygnešį.

IGNOTAS MIKALOJUS. Knygnešys. Gimė 1870 m. Varnių parapijoje (Telšių apskr.), gyveno Luokėje. Mirė 1934 m. Ocean Gates (JAV). Pirmą kartą nuėjo į Tilžę parsinešti lietuviškos spaudos 1888 metais. Varniuose apie 7 mėnesius mokėsi įrišti knygas. 1889 m. apsigyvenęs Luokėje, čia atidarė savo knygrišyklą. Lietuviškos spaudos pats parsigabendavo iš Mažosios Lietuvos. Ypač daug parsigabendavo nuo 1890-ųjų metų. Į Mažąją Lietuvą per Vėžaičių muitinę nuvažiuodavo ir savo vežimu. Parsigabentą spaudą slėpdavo Guivėnų girioje pas eiguilį Leoną Navicką. Naktimis parsinešdavo namo į Luokę. Slėpdavo bažnyčios varpinėje. Platindavo aplinkinėse gyvenvietėse – Pavandenėje, Janapolėje, Varniuose, Telšiuose, Tryškiuose, Šaukėnuose, Užventyje ir šalia jų esančiuose kaimuose. Neturtingiems žmonėms knygų duodavo veltui. Kaimynams įskundus, 1892 m. balandžio 18 d. policininkas krėtė jo namus. Dieną prieš kratą policininkas jį apie būsimą kratą buvo perspėjęs, todėl M. Ignotas namuose turėtą draudžiamąją spaudą spėjo paslėpti. Tie patys skundėjai dar keletą kartų skundė policininkui, vėliau žandarams. Žandarai iš M. Ignoto paėmė senas, suplyšusias įrišti knygas atneštas ir už jų laikymą jį nubaudė kalėti 30 parų. Bijodamas tremties M. Ignotas 1893 m. pradžioje pasitraukė į JAV, apsigyveno Filadelfijoje, įsigijo mažą spaustuvėlę, vertėsi knygų prekyba. Rašė korespondencijas į lietuviškus laikraščius.

KAIRYS KAZYS (Antano sūnus). Knygnešys. Gimė 1880 m., gyveno Jonaičiuose, Luokėje (Telšių r.). 1900 m. buvo sulaukytas ne-

šantis 1 lietuvišką knygą. Nubaustas 5 rublių bauda arba 3 dienom arešto policijos areštinėje.

KYBARTAS LIUDVIKAS. Pauparis, knygnešys. Gimė 1860 m. Luokėje (Telšių apskr.). Nekilnojamojo turto neturėjo, buvo vedęs. 1887 m. spalio mėnesį Telšių mieste iš jo buvo atimtos 4 lietuviškos knygos. 1894 m. pas jį surado 1 lietuvišką kalendorių ir jį atėmė. Tada jis sakė, kad kalendorių pirkęs sau Telšiuose. Nubaustas 3 dienoms arešto policijos areštinėje, jam uždrausta prekiauti smulkiais prekėmis.

KUNDROTAS JUOZAPAS. Knygnešys, lietuviškos spaudos platintojo organizatorius. Gimė 1869 m. Luokės parapijoje (Telšių r.), gyveno Šiauduvoje, Padievytyje, Šilalėje. 1935 m. gegužės 25 d. palaidotas Laukuvoje (Šilalės r.). Aktyviai dalyvavo Laukuvoje veikusios lietuviškos spaudos platintojų bei skaitytojų kuopelės veikloje, vėliau jai vadovavo. Gavęs iš knygnešių lietuviškos spaudos ir ją perskaitęs, perduodavo kaimynams. Turėjo namuose Motiejaus Valančiaus, Lauryno Ivinskio, Simono Daukanto ir kai kurių kitų autorių lietuviškų knygų. 1905 m. dalyvavo Didžiojo Vilniaus Seimo darbe. Lietuvą paskelbus nepriklausoma valstybe, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Apdovanotas keliais medaliais.

NAGLYS TRACHIMAS. Daraktorius. Gyveno Patumšiuose, Luokėje, Telšiuose. Mokė vaikus valstiečio Povilo Naglio troboje. Šioje mokykloje mokėsi ir knygnešys Juozas Sudaris.

NAVICKAS LEONAS. Eigulys, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas ir knygnešių rėmėjas. Gyveno Guivėnuose, Telšiuose. Tarnavo eiguliui Biržuvėnų dvare (Telšių r.). Knygas imdavo iš Dominiko Bubėno, platino Luokės apylinkėse. Pas L. Navicką Guivėnų girioje spaudą slėpdavo knygnešys Mikalojus Ignotas iš Luokės. Policija 1891 m. gruodžio mėnesį atliko kratą L. Navicko namuose, pas ten gyvenusią kamininkę rado 6 lietuviškus kalendorius.

PALUKAITIS JONAS JUOZAS (Jurgio sūnus). Mokytojas, literatas, knygnešys. Gimė 1883 m. Skindeliškėje (Bagotoji, Marijampolės r.), mirė 1918 m. balandžio 12 d. Panevėžyje, palaidotas Naujamiestyje (Panevėžio r.). Mokėsi Višakio Rūdos pradžios mokykloje ir Veiverių mokytojų seminarijoje, kurią baigė 1904 metais. Mokydamasis seminarijoje palaikė ryšius su knygnešiais, visuomet turėdavo lietuviškos spaudos, duodavo jos bendramoksliams rinko tautosaką. Mokytojavo Luokėje, Kretingoje, Naujamiestyje ir Upytėje (Panevėžio r.). Bendradarbiavo spaudoje, pasirašydamas Višakio ir Višakėlio slapyvardžiais. Paskelbė publicistikos, sudarė skaitinių knygą „Žiburėlis“, parašė eilėraščių.

PAULAUSKAS APOLINARAS. Knygnešių rėmėjas. Gyveno Luokėje. 1892 m. gruodžio mėnesį policija iš jo atėmė du 1890 ir 1892 metų lietuviškus kalendorius („Lietuvos ūkininkų kalendorius“). Policija juos pripažino antivyriausybiniams ir perdavė žandarmerijai. Ši bylos netyrė ir kalendorius grąžino policijai. Kauno gubernijos byloje pažymėta, kad apie A. Paulauską kaip apie spaudos platintoją neturi įkalčių. Vilniaus generalgubernatorius A. Paulauskui už lietuviškų knygų laikymą paskyrė 7 dienų areštą policijos areštinėje.

PAULAUSKAS POVILAS (Jeronimo sūnus). Daraktorius. Gimė 1854 m. Telšiuose, gyveno Petraičiuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.). Žandarų puskarininkis kartu su šimtininku 1887 m. kovo 12 d. Petraičių kaime aptiko slaptą mokyklą, kurioje vaikus mokė pats ūkio šeimininkas P. Paulauskas. Surado 12 lietuvišką knygų (iš jų 3 lietuviškus ir 2 rusiškus elementorius), rašymo sąsiuvinį ir kt. Teisme P. Paulauskas teisinosi, kad mokė savo vaikus, kurių turėjo dešimt, o ne svetimus, bet liudininkai teigė, kad, atvykus žandarui,

(Nukelta į 76 p.)

Dievdirbio, draudžiamos lietuviškos spaudos platintojo Augustino Potockio (Norkaus) išdrožtos šventųjų skulptūrėlės ir Augustinas Potockis (Norkus) su žmona Barbora savo namuose. 1937 metai. Fotografas Stasys Vaitkus. Nuotraukos saugomos Šiaulių „Aušros“ muziejuje: ŠAM Poz. Nr. 66/VIII-1(II) ir ŠAM Poz. Nr. 26/XVIII. Ilustracijų šaltinis: www.limis.lt

(Atkelta iš 75 p.)

namuose buvo ir svetimų vaikų. Kauno apygardos Šiaulių miesto teismo 1887 m. rugpjūčio 19 d. nuosprendžiu P. Paulauskas buvo nubaustas 1 rublio bauda arba 1 dienos areštu policijos areštinėje. Rastos knygos gražintos P. Paulauskui.

PENKAUSKAITĖ JOANA (Jono duktė). Padienininkė, knygnešė. Gimė 1867 m. Janapolėje (Telšių r.). Gyveno Pluotinėje, Žarėnuose (Telšių r.). 1893 m. policija iš jos atėmė 6 lietuviškus kalendorius ir nubaudė 2 mėnesių arešto Telšių policijos areštinėje. 1896 m. gegužės mėnesį Luokės policija atliko kratą jos namuose ir rado lietuviškos spaudos („Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“). Liepė jai pačiai spaudinius nunešti savo policijos nuovados viršininkui. Nunešė birželio 9 d. ir prisipažino, kad dar turėjusi 4 lietuviškus kalendorius, bet jau pardavusi. Nubausta vienam mėnesiui kalėjimo ir atiduota vieneriems metams policijos priežiūrai. Kalinta Kauno kalėjime, o paskui ištremta į Rygą.

PETRAVIČIUS FELIKSAS (Felikso sūnus). Pauparis, knygnešys. Gimė 1858 m. rugpjūčio 15 d. Staniškėje (Luokės vlsč., Telšių r.). Mirė 1932 m. spalio 14 d. Raudėnuose (Šiaulių r.). Bajoras. Jo tėvai buvo nusigyvenę Žemaitijos bajorai, nuomojo žemę iš dvarininko. Jaunystėje tarnavo pas ūkininkus. Vedęs gyveno kartu su tėvais Dūseikiuose (Telšių r.). Lietuvišką spaudą pradėjo platinti 1881 metais. Gaudavo jos iš B. ir P. Rėpšaičių Žemaičių Kalvarijoje ir iš Vincento Stončiaus. Bendradarbiavo su Domininku Bubėnu, su juo 1883 m. pirmą kartą nuėjo į Tilžę. Draudžiamą spaudą gabendavo dideliais kiekiais – daugiausia religinius spaudinius, taip pat elementorius, kalendorius. Turėjo išbandytą nuolatinį maršrutą: važiuodavo iš Tilžės traukiniu iki Rimkų stoties ir vežimu iki pasienio. Per sieną spaudą pernešdavo buvusio Gudiškės dvaro darbininkai bei aplinkinių kaimų valstiečiai ir atveždavo į namus. 1891 m. vasario 24 d., vos tik jam parvažiavus į namus Dūseikiuose, policija atliko kratą. Rado 1 004 egz. spaudinių lietuvių, lenkų ir prancūzų kalbomis. Kvotos metu tardytojai sužinojo apie jo, kaip knygnešio, veiklą ir bendradarbiavimą su D. Bubėnu. 1892 m. spalio 7 d. caras patvirtino bausmę: 4 mėnesiai kalėjimo ir 2 metai tremties iš Šiaurės Vakarų krašto, laikant griežtoje policijos priežiūroje. Pasirinko Rygą, tačiau ten negyveno, grįžo į namus ir kartu su D. Bubėnu vėl platino lietuvišką spaudą Telšių, Rietavo, Kretingos, Plungės, Viekšnių, Sedos, Ubiškės, Luokės, Tryškių ir kai kuriose kitose Žemaitijos vietovėse. Kasmet jos parduodavo vidutiniškai už 1 000 rublių.

1898 m. lapkričio 5 d. sargybiniai užklupo nešančius spaudą valstiečius. Kvotos metu paaiškėjo, kad knygos priklauso F. Pet-

ravičiui. Prasidėjo paieškos, gaudynės. F. Petravičius kartu su D. Bubėnu pasitraukė į Mažąją Lietuvą ir ten gyvendami slapta gabendavo lietuvišką spaudą į Lietuvą. Į knygnešystę F. Petravičius buvo įtraukęs ir savo sūnų Kazimierą, vėliau tapusį kunigu.

1901 m. vasario 22 d. areštavus D. Bubėną, F. Petravičius toliau vienas pats gabendavo spaudinius. 1903 m. lapkričio 14 d. jį, atėjusį su spaudiniais į Lietuvą, skundėjų padedami, pasienio sargybiniai suėmė. Išlaikė Tauragės kalėjime apie 10 mėnesių. Neradę pakankamai įkalčių, iš kardomojo arešto paleido. Išsiuntė metams į Rygą, bet ir vėl jis iš tremties pabėgo. Vietoje jo policijoje registruodavosi jo pažįstamas Boleslovas Šiušis. Tuo metu spaudos draudimas jau buvo panaikintas. Lietuvišką spaudą F. Petravičius iš Mažosios Lietuvos gabendavo, platindavo ir po spaudos draudimo panaikinimo. Jis taip pat pervesdavo per sieną norinčius emigruoti asmenis. Nuo 1928 m. sausio 1 d. F. Petravičius gaudavo 75 litų knygnešio pensiją. F. Petravičiaus pavardė yra įrašyta Knygnešių sienelėje KVDKM sodelyje.

POTOCKIS (NORKUS) AUGUSTINAS. Liaudies skulptorius, kalvis, knygnešys. Gimė 1844 m. Patumšiuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.), mirė 1945 m. Soblaukyje (Luokės vlsč., Telšių apskr.). Gimė dvaro kumečio šeimoje ir gavo Potockio pavardę. Greitai po to šeima persikėlė gyventi į Luokę. Anksti mirus tėvui, dirbo piemeniu pas ūkininkus. Tuo laikotarpiu pradėjo drožinėti iš medžio. Kad išvengtų tarnybos Rusijos rekrūtuose, davė kyšį seniūnui ir pasisakė, kad yra Norkus. Vedė Maudžiorų kaime. (Užvenčio vlsč.) gyvenusią našlę Bertašienę ir apsigyveno jos ūkyje. Posūniui paaugus, norėdamas jį išgelbėti nuo tarnybos, atsisakė teisių į ūkį. Pasistatė Bertašienės žemėje trobelę ir joje gyveno. Bitininkavo, drožė medžio skulptūras, kalė geležinius kryžius, tapė paveikslus ir kt. Kaimynų vaikus pamokydavo lietuviško rašto. Kurį laiką gabeno lietuvišką spaudą iš Mažosios Lietuvos. Septynerius metus pagyvenęs savo trobelėje, išvyko į JAV. Dirbo akmens kasyklose, per penkerius metus uždirbo 700 rublių. Tada vedė kitą žmoną – Barborą Urbonavičiūtę, vėl apsigyveno savo trobelėje Maudžioruose. 1929 m., skirstantis į vienkiemius, gavo žemės, pasistatė naują trobelę.

RAČKAUSKAS-VAIRAS KAROLIS. Rašytojas, knygnešys. Gimė 1882 m. lapkričio 16 d. Šiaudinėje (Kairiškiai, Akmenės r.). Mirė 1970 m. balandžio 3 d. Kaune. Mokėsi Luokės pradinėje mokykloje, privačiai – Šiaudinėje. Nuo 13–14 metų gyveno beveik savarankiškai, pats rūpindavosi pragyvenimu ir mokslu. Iki 1899 m. mokėsi Šiaulių gimnazijoje. 1900 m. baigė Tartu gimnaziją. Pagal tėvų norą

buvo įstojęs į Kauno kunigų seminariją. Kai dar buvo klierikas, Kurtuvėnuose susipažino su Povilu Višinskiu, kuris padarė jam didelę įtaką. Perrašė P. Višinsko skundą Rusijos Senatui. Prisidėjo prie lietuviškos spaudos platinimo – yra gabenęs ją iš Vlado Putvinskio dvarų (Kelmės r.) į Šiaulius. 1904 m. pabaigoje pasitraukė iš seminarijos. 1905 m. pradžioje išvyko į Sankt Peterburgą, dirbo „Lietuvių laikraščio“ redakcijoje, jame spausdino savo kūrybą. Bendravo su lietuvių visuomenės veikėjais, tuo metu gyvenusiais Sankt Peterburge – Maironiu, A. Jakštu-Dambrausku, K. Jurgelioniu ir kitais. 1907 m. išvyko gyventi į JAV. Dirbo Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. Vėliau sugrįžo gyventi į Lietuvą. Pokario metais dirbo Respublikinėje bibliotekoje, Petro Cvirkos memorialiniame muziejuje.

RUZGYS JUOZAS. Knygnešys. Gyveno Kinčiulių kaime (Luokės vlsč., Telšių apskr.) Padėjo platinėti lietuvišką spaudą savo pusbroliui knygnešiu Feliksui Galminui, kartu su juo vaikščiodavo po aplinkinius kaimus.

SIREIKIS ADOMAS. Spaudos platintojas. Gyveno Luokės valsčiuje (Telšių apskr.). 1895 m. pradžioje Luokės seniūnas ir valsčiaus raštininko padėjėjas jo namuose rado lietuvišką 1894 m. kalendorių. Nubaustas 7 dienoms arešto policijos areštinėje.

SUDARAS (SUDARIS) PRANAS (Prano sūnus). Gyveno Gaulėnuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.). 1893 m. pavasarį iš jo buvo atimtas lietuviškas 1892 m. kalendorius. Nubaustas 7 dienoms arešto policijos areštinėje.

ŠAIKŪNAS MYKOLAS. Kunigas, draudžiamos lietuviškos spaudos platinimo organizatorius ir platintojas. Gimė 1841 m., mirė 1924 m. birželio 21 d. Kaunatavoje (Telšių apskr.). Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Į kunigus įšventintas 1877 metais. Paskirtas vikaru į Švėkšną (Šilutės r.). 1883 m. perkeltas vikaru į Saločius (Pasvalio r.), 1885 m. – vikaru į Tauragnus. Buvo paskirtas mokyti tikybos vietinėje valdinėje mokykloje, bet joje retai pasirodydavo. Po kelių mėnesių pakeitė ištremtą į Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyną (vėliau perkeltą į Gardino vienuolyną) kleboną Feliksą Mazulevičių. Tęsė ištremto klebono lietuvišką veiklą: organizavo slaptą vaikų mokymą, lietuvišką spaudos platinimą, surasdavo tam darbui tinkamų žmonių (M. Balčiūną, J. Vaicekaską ir kt.). 1887 m. nubaustas 25 rublių bauda, kai Tauragnų zakristijoje pakabino į vienuolyną uždaryto klebono F. Mazulevičiaus nuotrauką. 1888 m.

perkeltas į Pajūrio filiją (Tauragės parapija). Čia iš Tauragnų parapijos pasikvietė ūkio darbininkus ir tarnus Dominyką Stundžią, Domicelę ir Liudviką Balčiūnaites. Tai buvo jo patikimi pagalbininkai – gabendavo lietuvišką spaudą iš Mažosios Lietuvos, ją slėpdavo ir platindavo. Lietuviškos spaudos iš Tauragnų parapijos atvažiuodavo knygnešiai M. Balčiūnas, J. Vaicekaskas ir kt. Žandairai 1891 m. jau turėjo savo agentų pranešimą apie klebono tarnų ir paties klebono veiklą platinant lietuvišką spaudą. 1893 m. nubaustas 50 rublių bauda už lietuviškos spaudos platinimą. Pajūryje dirbo iki 1898 metų. 1899 m. paskirtas klebonu į Gadūnavą (Telšių r.). Kitais, 1900 metais, jau buvo Traupio klebonas (Anykščių r.), 1901 m. – Skaudvilės klebonas (Tauragės r.). 1902 m. nubaustas 150 rublių bauda už lietuviškos spaudos platinimą, pažemintas iš klebono į vikarus ir perkeltas į Notėnus (Skuodo r.). Čia dirbo iki 1910 metų. Kai 1905 m. Žemaičių vyskupas pasiūlė M. Šaikūną perkelti į kitą parapiją, Kauno gubernatorius pranešė Vilniaus generalgubernatoriui apie ankstesnius M. Šaikūno nusizengimus. 1911 m. paskirtas į naujai statomą Viekšnalių filiją (Luokės parapija, Telšių apskr.). 1919 m. buvo Naujųjų Varnių altarista. Apie 1923-uosius metus buvo paskirtas naujai statomos Kaunatavos bažnyčios rektoriumi (Telšių r.).

VIŠVILA IGNAS (IGNOTAS) (Stepono sūnus), gimimo metrikose – Vaišvila Jonas, Jono. Knygnešys, kunigas. Kilęs iš bajorų giminės. Gimė 1808 m. liepos 7 d., mirė 1894 m. vasario 18 d. Ubiškėje (Telšių apskr.). 1827–1834 m. mokėsi Telšių bernardinų mokykloje ir čia baigė 6 klases. 1834–1837 m. mokėsi Varnių kunigų seminarijoje. Įšventintas į kunigus 1837 metais. 1837–1840 m. buvo Luokės vikaras, 1841–1845 m. dirbo Tirkšliuose. Čia kunigaudamas jį pasikeitė savo vardą (vietoje Jono – Ignas). 1846–1849 m. buvo Salantų vikaras. Nuo 1848 m. administravo Papilės parapiją, vėliau buvo jos klebonas. Dalyvavo lietuvių nacionaliniame judėjime. Palaikė ryšius su lietuvių kultūriniu centru Varniuose. 1861 m. į Papilę pakvietė atvykti gyventi Simoną Daukantą, su kuriuo apie 1850-uosius metus susipažino Varniuose. Tapo S. Daukanto globėju. Už paramą sukilėliams 1863–1864 m. buvo suimtas ir kalinamas. Savo testamentu S. Daukantas įpareigojo I. Vaišvilą pasirūpinti likusiomis knygomis – vienas išparduoti ir gautus pinigus išdalyti pavargėliams, kitas perduoti gimim-

Karolis Vairas-Račkauskas 1921 m. gruodžio 29 d., Niujorkas. Nuotrauka saugoma Venclovų namų-muziejuje. Šaltinis: http://www.vilniausmuziejai.lt/venclova/Karoliui_Vairui-Rackauskui-130/pages/01_jpg.htm

naičiams. Iš pradžių I. Vaišvila ant S. Daukanto kapo pastatė kuklų paminklą, kurį po 20 metų pakeitė geresniu (jis išliko iki šiol). Abiejuose paminkluose užrašai buvo lietuvių kalba. Iš Papilės 1865 m. I. Vaišvila buvo iškeltas į Joniškį eiti altaristos pareigas (1866–1871). Nuo 1873 iki 1885 m. I. Vaišvila buvo Naujosios Žagarės vikaras ir altarista (Joniškio r.). 1885 m. perkeltas į Ubiškę (Telšių r.) filialisto pareigoms. Čia gyvendamas prašydavo knygnešio D. Bubėno atgabenti jam lietuviškų religinių knygų (atrodė, po keletą pūdų), kurias vėliau jis padovanodavo žmonėms. Turėjo įsirengęs slėptuvę, kurioje visada būdavo daug knygų. Platino ir pasaulietinio turinio leidinius. Bendradarbiavo su knygnešiu vikaru Petru Bružu, 1891 m. atkeltu į Luokę, padėjo jam gauti lietuviškos spaudos. Savo testamentu, kurį parašė apie 1883-uosius metus, „Aušros“ laikraščiu paskyrė 200 rublių, neturtingo lietuvių mokslo stipendijai ir būsimai lietuviškai pradinei mokyklai – keletą tūkstančių rublių. I. Vaišvilos kapas ir antkapinis paminklas yra Ubiškės bažnyčios šventoriuje.

VIRMAUSKAITĖ VERONIKA (Kazio dukra). Knygnešė. Gimė 1833 m., gyveno Luokėje (Telšių apskr.). 1893 m. pradžioje policija iš staliaus paupario Adomo Stulpino atėmė 40 lietuviškų spaudinių. Teisinosi, kad juos paskaityti atnešė Veronika Virmauskaitė. Tada jiems abiems buvo skirta po 1 mėnesį arešto policijos areštinėje.